

کنز

(شرح احوال و آثار حکیم ابوالقاسم میرفندرسکی)

تحقیق و تالیف:

دکتر زهرا کواهی

عضویت علمی دانشگاه پیام نور

سرشناسه: گواهی، زهرا، ۱۳۳۸
 عنوان و نام پدیدآور: گنجینه (شرح احوال و آثار حکیم ابوالقاسم میرفندرسکی) / تحقیق و تالیف زهرا گواهی
 مشخصات نشر: مشهد: کتاب شفا، ۱۳۹۳
 مشخصات ظاهری: ۱۳۶ ص
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۴۵۳-۵-۸
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 یادداشت: کتابنامه
 موضوع: میرفندرسکی، ابوالقاسم بن میرزا بزرگ، ۹۷۰-۱۰۵۰ ق.
 موضوع: فیلسوفان اسلامی -- سرگذشتنامه
 رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ ک ۹ ک ۵
 BBR ۱۱۶۷/۹
 رده دیویی: ۱۸۹/۱
 شماره کتابشناسی ملی: ۳۷۳۷۸۴۴

شناسنامه کتاب

نام کتاب ..... گنجینه (شرح احوال و آثار حکیم ابوالقاسم میرفندرسکی)
 نویسنده ..... دکتر زهرا گواهی
 ناشر ..... کتاب شفا
 چاپ ..... روزنامه خراسان
 نوبت چاپ ..... اول ۱۳۹۳
 تیراژ ..... ۵۰۰ نسخه
 شابک ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۴۵۳-۵-۸

مراکز بخشی:

مشهد - انتشارات کتاب شفاء - چهارراه شهداء - خیابان آیت الله بهجت ۲
 مجتمع گنجینه کتاب طبقه پایین ۰۹۱۵۳۰۱۳۷۰۸ - ۰۵۱-۳۲۲۲۰۱۴۳-۴
 قم - خ ارم - پاساژ قدس - انتشارات پیام نو آور (حقوق اسلامی) ۰۲۵-۳۷۷۴۴۲۰۰
 قم - پاساژ ناشران - انتشارات دارالفکر ۰۲۵-۳۷۷۳۳۶۴۵
 قم - خ ارم - پاساژ قدس - کتابفروشی حسینی ۰۲۵-۳۷۷۳۷۴۰۵
 قم - خ ارم - پاساژ قدس - انتشارات قدس رضوی ۰۲۵-۳۷۷۴۲۰۲۹
 قم - خ ارم - پاساژ قدس - انتشارات نهانندی ۰۲۵-۳۷۷۴۰۰۴۷
 قم - خ ارم - پاساژ قدس - انتشارات صالحان ۰۲۵-۳۷۸۳۳۷۰۷
 تهران - خ انقلاب - مقابل دبیرخانه دانشگاه تهران - بازارچه کتاب - شماره ۱۰ - انتشارات دارالکتب
 الاسلامیه ۰۲۱-۶۶۴۰۸۴۴۱

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
فصل اول: شرح زندگی میرزا ابوالقاسم میر فندرسکی.....	۱۳
زندگینامه میر ابوالقاسم میر فندرسکی.....	۱۵
اوضاع سیاسی و اجتماعی زادگاه میر فندرسکی.....	۱۹
دوران زندگی میر فندرسکی در ایران.....	۲۰
دوران زندگی میر فندرسکی در هندوستان.....	۲۳
علت سفرهای میر به هندوستان.....	۲۹
مقام علمی و کمالات میر فندرسکی.....	۳۲
فصل دوم: معاصران میر فندرسکی.....	۳۵
بزرگان معاصر و شاگردان میر.....	۳۷
فصل سوم: مکتب فکری میر فندرسکی.....	۴۳
فصل چهارم: اشعار میر فندرسکی.....	۴۹
اشعار دیگر میر فندرسکی.....	۵۸
فصل پنجم: معرفی اجمالی تألیفات میر فندرسکی.....	۶۱

فصل ششم: معرفی تفصیلی و تحقیقی آثار میر فندرسکی	۷۱
بررسی و تحقیق در آثار و رسائل میر فندرسکی	۷۳
۱- رساله زیق و کبریت	۷۴
لغتنامه رساله زیق و کبریت	۸۳
۲- رساله شذور الذهب	۹۰
۳- رساله صنایع میرفندرسکی	۹۳
۴- رساله المقولة في الحركة	۹۹
۵- رساله «در ذاتی، تشکیک و عدم تشکیک»	۱۰۸
۶- رساله «در کیفیت ابصار» میرفندرسکی	۱۱۳
فهرست منابع	۱۲۱
شجره نامه میرزا محمد میرفندرسکی	۱۲۵

پیشگفتار

بی گمان میراث علمی و فرهنگی هر کشوری افتخار آفرین و راهگشای نسلهای بعدی است. در این راستا شناخت آثار علمی و اندیشه های اندیشمندان اسلامی بر غنای این میراث می افزاید.

از سوی دیگر از دوران کودکی و نوجوانی، مادرم که سیده ای دانا و اهل مطالعه بود، همواره تشویق می نمود که کتابی در باره میر فندرسکی که که جد ایشان بوده بنگارم. ایشان انساب خود را به میر فندرسکی با هفت پشت بیان می داشت که گرچه سندی بر آن نیافتم و به شرحه نامه خاندان میر فندرسکی دسترسی نداشتم اما چون به تواتر نسل به نسل نقل شده است، تردیدی بر آن نمی توان داشت.

در سال ۱۳۶۲ بعد از آنکه به دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی مشهد وارد شدم، با تشویق و همراهی دلسوزانه و عالمانه استاد فقیدم جناب آقای دکتر یزدی مطلق (فاضل) اولین گامهای تحقیق را برداشتم.

در آن دوران، تحقیق و پژوهش بسیار دشوارتر از زمان حاضر بود، بویژه برای تحقیق در نسخ خطی و کتب مرجع باید به اصل آن که در کتابخانه های متعدد پراکنده بود مراجعه می نمودم. چه ساعتهای متمادی رادر گوشه ای از کتابخانه دانشکده الهیات، آستان قدس رضوی، کتابخانه ملی و کتابخانه مجلس و کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، به استنساخ و تطبیق نسخ و نیز فیش برداری از کتابها می پرداختم. کاری که امروزه با وجود کتابهای چاپ شده، نرم افزارها، اینترنت و کپی برداری بسیار آسان تر شده است. دشوار تر این که در سالهای ۱۳۶۲ تا ۱۳۶۴ که این مجموعه سامان می یافت، حضور بانوان در کتابخانه های مرجع و اتاق محققین ساده نبود و معمولاً با وساطت استادم ورود ممکن می شد. حتی بیاد دارم در

سفر به تهران وبعد از کتابخانه مجلس و کتابخانه ملی، جهت استفاده از کتابخانه آیه الله مرعشی به قم سفر کردم، اما متأسفانه چون امکاناتی برای بانوان نبود و منهم جوان و حساس بودم، با چه اندوه و تاسفی باز گشتم.

نتیجه این تحقیقات تنظیم زندگینامه و کتابنامه میرفندرسکی بود که در مجله مشکوه آستانقدس رضوی شماره ۲۹ در سال ۱۳۶۹ به چاپ رسید و همچنین دو نسخه خطی ایشان استنساخ و تصحیح و تطبیق با نسخ مشابه شد و در مجموعه "رسائل خطی" بنیاد پژوهشهای آستانقدس رضوی با عنوان رساله "شذورالذهب" و "زیق و کبریت" در سال ۱۳۶۸ به همت استاد مایل هروی در دوشماره این مجله به چاپ رسید.

سپس "رساله زیق و کبریت" را که در علم کیمیا بود، با همکاری آقای دکتر یزدانبخش استاد شیمی دانشگاه فردوسی مشهد به عنوان بخشی از پایان نامه به خانم شجاع نیا دانشجوی کارشناسی ارشد سپرده شد که این دانشجوی پرتلاش با تطبیق آن با علم شیمی جدید، لغتنامه‌ای استخراج نمود که برگزای این رساله خطی تا حد بسیاری افزوده شد که هر جا هستند آرزومند موفقیتشان می‌باشم (این تحقیق در این کتاب آمده است)

رساله فیزیکی میرفندرسکی که در باره کیفیت رویت و اینک می‌باشد و از نسخه خطی بدون علامت و با دشواری بسیاری استخراج نمودم، در همان سالها توسط همکار گرامی در دانشگاه پیام نور جناب آقای دکتر پرویز پرورش، با علم روز بررسی و تطبیق و نمودار آن گویا شده است که کمال قدردانی را از ایشان دارم.

اینک با افتخار مدعی هستم برخی از آثار علمی میرفندرسکی اولین بار توسط اینجانب استنساخ و به چاپ رسیده و حتی اشعار از منابع اولیه استخراج شده و بعدها آنها را در کتابهای دیگر مشاهده نمودم (البته نکاتی اخیراً از کتابهای جدید به مطالبی

که سی سال پیش تکمیل نمودم اضافه شده است)

امیدوارم این کتاب، گامی هرچند کوچک در جهت احیای میراث فرهنگی کشور و افتخاری برای خاندان ایشان باشد و همچنین روح استاد بزرگوارم آقای دکتر فاضل و مادرم را بخشنود و شاد کرده باشم.

در انتهای کتاب، شجره نامه‌ای از خاندان میرفندرسکی در مشهد که از نسل ایشان می‌باشم جمع آوری شده تا فرزندان و جوانان از نسل این دانشمند بزرگ، با نسب خود آشنا شده و به آن مفتخر گردند و نیز دانسته شود که شجره طایفه میرفندرسکی که همه از سادات حسینی هستند همچنان تناور پر ثمر برجا مانده است. (لازم می‌دانم ذکر کنم این شجره نامه نسل میرزا محمد میرفندرسکی که معروف به شمس آبادی و پدر مادرم می‌باشند را نشان می‌دهد که وی از فرزندان میرزا احمد است که مردی دانشمند و کاتب قرآنی مطلق بوده است. باشد که در مجالی دیگر شجره نامه فرزند دیگر میرزا احمد، که میرزا ولی الله گواهی نام دارد و پدر پدر اینجانب هستند جمع آوری و به این مجموعه افزوده شود.)

در پایان از همه کسانی که یاریم کردند بویژه همسرم جناب آقای دکتر عباسعلی سلطانی که همواره راهنما و مرشد راهم بوده است و نیز خواهر زاده‌ام آقای مهندس محمد صادق ارجمند محبی که در آرایش و تنظیم شجره نامه منجمل زحمت شد، سپاسگزاری نمایم.

برای حسن ختام از شعر میرفندرسکی که در انتهای رساله زیبق و کبریت آمده مدد می‌جویم.

بحمدالله که شد کام دل من   به توفیق الهی حاصل من